

Nr 1.*Utlåtande i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.*

För den enligt § 42 mom. 2 riksdagsordningen lagutskott åliggande granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning hava båda kamrarna till lagutskott hänvisat justitieombudsmannens vid innevarande riksdag avgivna berättelse angående justitieombudsmansämbetets förvaltning under år 1946.

Första lagutskottet, som verkställt granskningen, har för ifrågavarande ändamål från justitieombudsmansexpeditionen mottagit dels de diarium, vilka år 1946 förts i nämnda expedition, dels protokoll över de av justitieombudsmannen under året verkställda inspektionerna, dels ock expeditionens registratur för samma år. Därjämte hava på särskild begäran handlingarna rörande vissa av justitieombudsmannen handlagda ärenden hållits utskottet till handa.

Över den numera fullbordade granskningen får utskottet härmed avgiva utlåtande.

I ämbetsberättelsen meddelas till en början att justitieombudsmannen Folke Rudewall dels begagnat sig av semester under tiderna den 26 juli—den 24 augusti samt den 16—30 november 1946 samt att under nämnda tider justitieombudsmannens av riksdagen utsedde ställföreträdare hovrättsrådet Nils Beckman förestått ämbetet.

Ämbetsberättelsen upptager härefter redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

Justitieombudsmannen redogör vidare i berättelsen för vissa ärenden, som ej föranlett åtal, och meddelar därvid att han, i likhet med vad tidigare skett, under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1946 behandlade ärenden.

I ämbetsberättelsen äro därefter intagna av justitieombudsmannen nedannämnda dagar under år 1946 till Konungen avlåtna framställningar, nämligen

den 22 augusti angående ersättning av allmänna medel till person, som obehörigen införpassats till sinnessjukhus;

den 31 oktober angående förtydligande av bestämmelserna om skyldighet att vid ansökningar enligt vissa lagar om tillstånd att förvärva fast egendom bifoga fångeshandlingen i huvudskrift, m. m.;

den 2 december angående spörsmålet huruvida utskrivning eller permission från sinnessjukhus eller annan anstalt må förbindas med villkor om sterilisering, m. m.;

den 9 december angående tillämpningen av bestämmelserna om åtalseftergift i 49 a § alkoholistlagen; samt

den 27 december angående allmän åklagares åtalsplikt då brott blivit begånget av person, som försöksutskrivits eller avvikit från sinnessjukhus.

Justitieombudsmannen har under år 1946 inspekterat domstolar och andra myndigheter inom Stockholms, Kristianstads, Malmöhus, Västerbottens och Norrbottens län, varjämte han förrättat inspektion av Stockholms rådhusrätt ävensom av vissa ungdomsanstalter.

I avseende å vad under inspektionerna förekommit hänvisas i ämbetsberättelsen till de därunder förda protokollen.

Över de under år 1946 handlagda klagomålen och anställda åtalen m. m. meddelas i berättelsen följande översikt:

»Antalet härstädes under år 1946 diarietförda ärenden har uppgått till 819.

Vid 1946 års början voro — fränsett ett antal balanserade ärenden av annan beskaffenhet — av förut inkomna klagomål eller eljest mot tjänstemän anhängiggjorda ärenden fortfarande under handläggning härstädes 68

Under år 1946 hava anhängiggjorts ärenden mot tjänstemän:

genom inkomna klagomål — däribland icke inberäknat ett antal anonyma skrifter, vilka icke diarietförts — ett antal av 421

samt på grund av anmärkningar, gjorda vid granskning av fångförteckningar eller vid ämbetsresa eller annorledes, ett antal av 240

Summa balanserade och inkomna ärenden mot tjänstemän 729

Av berörda 729 ärenden hava under år 1946:

1) såsom återkallade avskrivits 6

2) till annan myndighet överlämnats 12

3) efter vederbörandes hörande fått förfalla 244

4) efter annorledes verkställd utredning avskrivits 83

5) utan åtgärd avskrivits 131

6) till åtal hänvisats 9

7) föranlett annan åtgärd än åtal 188

8) föranlett framställning till Kungl. Maj:t 7

och äro vid 1946 års slut:

9) i avbidan på infortrad förklaring, påminnellers avgivande eller annan utredning vilande 38

10) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande 6

11) på prövning beroende 5

Summa 729

Under år 1946 har, såsom av ovanstående redogörelse framgår, i 9 ärenden beslutits anställande av åtal, nämligen

på grund av förd klagan i 3

av annan anledning i 6

Summa 9

För nedan angivna fel eller försummelser i tjänsten har förordnats om åtal mot:

- 1) t. f. extra poliskonstapel och t. f. inspektionskonstapel för olaga kvarhållande å polisstation för fylleri (s. 12 o. f.);
- 2) häradshövding för felaktigt beslut om häktning (s. 45 o. f.);
- 3) t. f. taxeringsintendent för felaktigt förfarande genom anhållan att tandläkare måtte för granskning ställa kortregister över sina patienter till taxeringsmyndighets förfogande (s. 87 o. f.);
- 4) landsfiskal för försummelse att till överåklagares prövning hänskjuta fråga om åtalseftergift beträffande underåriga (s. 62 o. f.);
- 5) stadsfiskal för försummelse i samma hänseende (s. 66 o. f.);
- 6) t. f. landsfiskal för försummelse i samma hänseende (s. 52 o. f.);
- 7) landsfiskal för enahanda försummelse (s. 71 o. f.);
- 8) häradshövding för felaktigt beslut i fråga om inhämtande i brottmål av medicinalstyrelsens utlåtande angående tilltalads sinnesbeskaffenhet (s. 79 o. f.); samt
- 9) t. f. domhavande för felaktigt förfarande i brottmål i fråga om medicinalstyrelsens hörande angående tilltalads sinnesbeskaffenhet (s. 84 o. f.).»

Berättelsen upptager vidare meddelande därom, att sedan början av senaste lagtima riksdag någon förklaring av lag, i den ordning § 19 regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

Vid berättelsen äro såsom bilagor fogade en tabell och fyra förteckningar. Tabellen avser av 1946 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll. Förteckningarna upptaga dels av 1946 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under år 1946 vidtagits i anledning av samma skrivelser, dels sådana i nyssberörda förteckning upptagna ärenden, som vid utgången av år 1946 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende, dels ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1946 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgift om den behandling dessa ärenden undergått under år 1946, dels ock ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1946 och vari under år 1946 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling.

Under rubriken »Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtal» har i ämbetsberättelsen å s. 113—115 redogjorts för ett ärende angående tiden för åtalspreskription. Tjänstförrättande justitieombudsmannen Beckman har i ärendet uttalat, att ett av högsta domstolen i plenum med stor majoritet träffat avgörande borde utan vidare följas av underdomstolarna beträffande förhållanden av så utpräglad ordningsnatur som åtalspreskription.

Enligt utskottets mening kan det ifrågasättas, om icke detta uttalande i sin kategoriska avfattning innebär ett avsteg från vad som hittills ansetts vara

Utskottet.

den svenska rättens ståndpunkt. Det är självfallet att högsta domstolens domar äga den allra största betydelse som vägledning för underrätterna, och i all synnerhet torde detta vara fallet med de avgöranden som träffas av högsta domstolen i plenum. Enligt utskottets mening bör man emellertid såsom allmän princip fasthålla vid den uppfattningen, att endast tyngden av de skäl som av högsta domstolen åberopas till motivering för domsluten bör vara avgörande för högsta domstolens inflytande på rättstillämpningen i de lägre instanserna.

I fråga om avfattningen av utlåtande, som undersökningsläkare har att jämlikt bestämmelserna i sinnessjuklagen på begäran av domstol avgiva angående misstänkt persons sinnesbeskaffenhet, stadgas i 42 § fjärde stycket nämnda lag bl. a. följande: »Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga.»

Ifrågavarande stadgande tillkom på initiativ av första lagutskottet, som i sitt utlåtande (1945 nr 37) till stöd för sin ståndpunkt anförde följande: »För att möjliggöra för domstolen att draga en självständig konklusion av sakkunnigutlåtandet föreslår utskottet sådant tillägg till 42 § fjärde stycket sinnessjuklagen, att utlåtandet, om någon som ej är sinnessjuk eller sinnesslö förklaras vid gärningens begående hava lidit av annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, tillika skall innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga. I samband härmed må framhållas, att om undersökningsläkaren skulle finna att den undersökte vid gärningens begående lidit av själslig abnormitet men att gärningen icke begåtts under inflytande härav, detta uppenbarligen bör angivas i utlåtandet. Någon uttrycklig föreskrift härom i lagen synes icke erforderlig. Utskottet vill i detta sammanhang uttala sin anslutning till departementschefens åsikt, att undersökningsläkaren icke har att yttra sig i frågan, huruvida den undersöktes sinnestillstånd bör föranleda tillämpning av 5 kap. 5 eller 6 § strafflagen. Detta rättsliga avgörande tillkommer, såsom departementschefen uttalat, domstolen.»

I samband med granskningen av ett i ämbetsberättelsen under nr 5 bland framställningar till Konungen refererat ärende har utskottet uppmärksammat, att medicinalstyrelsen i två där omnämnda fall, i vilka domstol infordrat styrelsens utlåtande över verkställd sinnesundersökning, förklarat vederbörande ha begått brotten under inflytande av själslig abnormitet, vilken vore av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, utan att medicinalstyrelsen angivit skälen till att sådan jämställdhet ansetts föreligga. Undersökningsläkaren hade i de båda åsyftade fallen förklarat de misstänkta lida av själslig abnormitet, som dock icke vore av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom.

De skäl som av riksdagen åberopats för föreskriften om de rättspsykiatriska utlåtandenas innehåll ha enligt utskottets mening uppenbarligen samma

betydelse i fråga om medicinalstyrelsens som i fråga om undersökningsläkarens utlåtanden. En underlåtenhet av medicinalstyrelsen att i fall som nu avses motivera sina utlåtanden medför, att domstolarna i sitt bedömande sakna den vägledning, som lagstadgandet avsetts skola tillförsäkra dem. Även för undersökningsläkarnas bedömande av nya fall av denna art torde det för övrigt vara av vikt att medicinalstyrelsen anger motivering för sin avvikelser från undersökningsläkarens slutsats. Enligt vad utskottet inhämtat har justitieombudsmannen sin uppmärksamhet riktad på frågan.

I protokoll, som förts vid en av justitieombudsmannen verkställd inspektion av ett sinnessjukhus, finnes återgivet ett av sjukhuschefen gjort uttalande i fråga om vården av straffriförklarade psykopater. I detta uttalande har bl. a. framhållits, att straffriförklarade psykopater icke borde mottagas å sinnessjukhusen. Nu nödgades man ideligen avvisa verkligt vårdbehövande för att i stället mottaga straffriförklarade psykopater fastän de alls icke hörde hemma på ett sinnessjukhus. Dessa förstörde sjukhuskaraktären och utgjorde ett ständigt oroselement som inverkade skadligt på de andra patienterna. De sjuka klagade över att de finge vistas bland brottslingar. De straffriförklarade å sin sida klagade över att de hamnat bland sinnessjuka, och deras huvudsakliga samtalsämne med vårdare och medpatienter rörde frågan om deras utskrivning. Rymningar organiserades ofta av de straffriförklarade. Enligt sjukhuschefens mening vore det alldeles ofrånkomligt att ordna det så, att de straffriförklarade vårdades å särskilda för dem inrättade anstalter.

Med hänsyn till den aktualitet den av sjukhuschefen berörda frågan äger har utskottet ansett sig böra bringa hans uttalande till riksdagens kännedom.

Vid genomgång av justitieombudsmannens registratur har utskottet uppmärksammat en av justitieombudsmannen företagen åtgärd mot en hovrättsdomare, vilken vid tjänstgöring som divisionsordförande under ett muntligt förhör inför hovrätten uppträtt olämpligt emot part. Justitieombudsmannen har i skrivelse till hovrättsdomaren gjort följande uttalande: »Av vad sålunda upplysts måste anses framgå, att Ni vid ifrågavarande förhör icke i allo iakttagit den behärskning, som man måste fordra av en domare i hans utövning av ordförandeskapet i domstol. Även om N. N:s uppträdande vid förhöret skulle ha varit påfrestande, kan detta icke ha berättigat Eder att, såsom fallet synes ha varit, visa Eder förtrytelse och vid tilltal till N. N. använda en irriterad eller ironisk ton. Vad som förekommit vid förhöret ger mig därför anledning att påminna Eder om innehållet i punkt 22 i domarreglerna, där det heter: 'Domaren skall tala saktmodeligen med dem som komma för rätten, annars varder han misstänkt, att han icke skall döma rätt, och den misstanken får den till honom som illa tilltalad varder. Förty allt man kommer icke för domaren i den akt, att man skall där bannad bliva eller illa tilltalad, utan till att söka sin rätt.' Med dessa ord uttalas den i och för sig eljest självklara regeln, att en domare i sitt uppträdande och tal till

parter, vittnen och allmänhet städse måste iakttaga lugn och behärskning. Under erinran om angelägenheten av att denna regel noga besinnas av Eder låter jag i denna del bero vid mina ovan gjorda uttalanden.»

Utskottet, som med gillande tagit del av justitieombudsmannens sålunda gjorda uttalande, har funnit detsamma böra här återgivas.

Vid den granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning, som utskottet grundlagsenligt förehaft, har icke heller i övrigt någon anledning till anmärkning förekommit, vilket utskottet härmed för riksdagen

anmäler.

Stockholm den 4 februari 1947.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Schlyter, Wagnsson, Branting, Lindblom, Olofsson och Löthner samt fru Sjöström-Bengtsson och fru Svenson;

från andra kammaren: herrar Lindqvist, Hedlund i Östersund, Werner och Berg, fru Gustafson, herrar Gustafsson i Lekåsa, Osterman och Sundström i Vikmanshyttan.
